

Varga Imre

A balkáni válságkezelés (tanulságok, kitörési pontok)

Az elmúlt 10-12 év balkáni konfliktusainak alapvető oka - egyebek mellett - a nemzeti kérdések: szerb kérdés, albán kérdés stb. megoldatlansága.

A nemzetközi közösség eddig követett válságkezelési stratégiája nem volt adekvát, ezért sikeres sem lehetett, ez hozzájárult a konfliktus elhúzódásához.

Az 1990-es évek közepére a helyzet tarthatatlanná vált, az USA, az EU levonta a tanulságokat: megindult a béketeremtés, a konfliktusok rendezésének lassú folyamata.

1999-ben megszületett az egyelőre egyetlen átfogó, alapvetően helyes irányt kijelölő válságkezelési és kibontakozási stratégia: a Stabilitási Paktum.

A távlati célt, az euró-atlanti integrációt senki sem kérdőjelezi meg, a kellően vonzó, ugyanakkor rövidtávon még nem reális minden szereplő számára.

A térséget nem szabad, nem lehet magára hagyni, átmeneti kezelési módozatokat kell alkalmazni, olyanokat, mint pl. a „protektorátus”. Ennek hosszú távú fenntartása azonban veszélyeket is rejt magában.

Fokozatosság, türelem, empátia, a helyi sajátosságok figyelembe vétele, kiegyezés a helyi elitekkel, ugyanakkor következetesség, kellő erély – ezek lehetnek a hasznos gyakorlati megoldások a térség integrálásáig vezető úton.

Magyarország csak akkor tud – alapvető érdekeinek megfelelően – hatékonyabban hozzájárulni a balkáni

rendezéshez, ha fokozza, erősíti, nyomatékosabbá teszi szerepvállalását a nemzetközi szervezetekben.

Bátrabb, intenzívebb kétoldalú kapcsolatépítő tevékenységre van szükség az állam nagyobb és jelentékenyebb szerepvállalása mellett. Ellenkező esetben csak passzív szemlélői lehetünk az eseményeknek.

- 1991-ben tört ki a volt JSZSZK területén az a fegyveres konfliktus, amely az idők során kiterjedt az egész ún. Nyugat-Balkánra, végighaladt Szlovénián, Horvátországon, Bosznia-Hercegovinán, Koszovón, Szerbián, végül Macedónián. A konfliktus-sorozatnak számos oka van, köztük politikaiak, gazdaságiak, vallásiak, de mindezen okok mögött alapvetően a térség etnikumainak megkésett történelmi fejlődése, civilizációs-kulturális gyökereinek eltérő jellege, évszázados szembenállása húzódik meg. Röviden és tömören, megkockáztatva a minden leegyszerűsítésben rejlő sematizmus veszélyét is: a lényeg megfogható az egyes nemzeti kérdések, jelesül a szerb kérdés és újabban az albán kérdés megoldatlanságában, illetve lehetséges és „történelem-konform” megoldásának megtalálásában.

- A II. világháború utáni Jugoszlávia az adott hidegháborús környezetben sikertörténet volt. Az ország népei békében és együttműködésben éltek egymással, a gazdaság jelentős mértékben fejlődött, ipar és infrastruktúra épült, az ország korszerűsödött, tekintélyes tagjává vált a nemzetközi közösségnek (ellentétben a szovjet-csatlós Magyarországgal), kelet-európai viszonylatban irigyelt életszínvonalat ért el, mi több, 1989-re napirendre került az EK-társult tagság megszerzése is. Ehhez képest ma az a helyzet, hogy az

utódállamoknak csak egy kisebb része tudott lépést tartani a Lajtán inneni térség vezető reform-országaival, a többség az elmúlt években anarchiába, polgárháborúba csúszott vissza, lemaradása napjainkra jelentőssé vált, részben bizonytalan felzárkózási esélyekkel.

- A Nyugat, mindenekelőtt az EK/EU és az USA a válság kezdeti időszakában követő, azaz rossz válságkezelési technikákat alkalmazott. Csak a fegyveres konfliktus eszkalációjának megakadályozására, a konfliktus adott kereteken belüli tartására, a közvetlen veszélyek elhárítására (humanitárius kérdések) törekedtek. Nem értették a konfliktus gyökereit, nem kívántak aktívan beavatkozni az események menetébe, kívártak, és a status quo mindenáron való fenntartását erőltették. Ebbéli törekvésükben hajlandónak mutatkoztak a terepen kialakult erőviszonyokat tudomásul venni és kiegyezni az erősebb-erőszakosabb féllel (Milošević).

- A konfliktus során mutatkozott meg az addig ismert válságkezelő-technikák és megoldások csődje, mindenekelőtt az ENSZ „békefenntartási” műveleteinek inadekvát jellege. Az ENSZ-missziók se nem teremtetek tartós megnyugvást, se nem oldották meg az alapkonzfliktusokat. Nem látszott, hogy a nagyhatalmak követnek-e valamilyen konzekvens elvrendszert, és ha igen, milyet. Ugyanakkor több, hatásában egymásnak néha ellentmondó elv - időnként együttes - alkalmazását fedezhetjük fel és kísérhetjük nyomon a válságkezelés korábbi szakaszában, mint pl. a határok sérthetlensége, az erőtlől való tartózkodás, a nemzeti önrendelkezés, az emberi jogok tiszteletben tartása, a ki-

sebbségi jogok elismerése, az erőszakról való lemondás, a plurális demokrácia játékszabályai, a jog uralma, a piacgazdaság követelményei stb. Ezeket azonban részben nem alkalmazták konzekvensen, részben elhanyagolták az együttes alkalmazásban rejlő kumulatív előnyök kihasználásának lehetőségét, részben nem voltak tekintettel az eltérő kulturális hagyományokból, az elmaradott történelmi fejlettségi szintből, a helyi sajátosságokból adódó nehézségekkel (a mindenkori hivatalos hatalom kijátszásának bizánci virtusa, az adott szó relatív értéke, a katonáskodáshoz, az erőhöz fűződő hagyományok, a vérbosszú stb.).

Csak későn, hosszú évek hiábavaló politikai erőfeszítéseinek kudarcain keresztül érlelődött meg a „Nyugatban” a helyes felismerés. Az, hogy a térség problémáihoz csak következetes hozzáállással (azonos mérce mindenkivel szemben), azok átfogó kezelésével (hiszen a kiváltó okok egymást felerősítették, illetve minden mindennel összefügg), valamint a megfelelő erő demonstrálásával (az erő kultusza a térségben közös „hagyomány”) lehet hozzájárulni, már ha a szándék valóban az örökölt problémák fokozatos megszüntetése, a kibontakozás elősegítése.

- A hidegháború befejezése, a Szovjetunió szétesése után a térség sokak által előrelátott dezintegrációja a 90-es évek közepére érte el mélypontját. Európa közepén olyan tartós veszélyforrás keletkezett, az európai, de tágabb értelemben az euro-atlanti térség politikai-gazdasági integrációs folyamatait (ekkor már gőzerővel folyik az EU gazdasági és pénzügyi uniójának kiépítése, a volt szocialista országok EU-hoz történő integrá-

lódási folyamata) oly mértékben zavarta a balkáni válság, hogy megérett a helyzet a határozottabb fellépésre.

• Az 1995. után a Nyugat részéről bekövetkezett hozzáállásbeli változás sem eredményezett azonban azonnal egységes válságkezelési szemléletet és még kevésbé gyakorlatot, de legalább kijelölte a helyes utat. Új időszak kezdődött a békeműveletek területén is, legitimmé vált a nemzetközi jogban az erővel történő béketeremtés gyakorlata (amelynek legfrissebb példája Irak). Az 1995. évi horvátországi és boszniai felszabadító harcok (amelyek szoros összefüggésben értelmezendők) a külső katonai segítségnek köszönhetően jórészt helyreállították a térségen belüli katonai egyensúlyt, ezzel megteremtették a politikai-gazdasági kibontakozás alapjait is. Azonos alapelvek – többpárti demokratikus hatalom-gyakorlás, piacgazdaság, jogállam, gazdasági együttműködés és integráció, az emberi és kisebbségi jogok tiszteletben tartása, autonómiák rendszere – mentén jól-rosszul működő konstrukciók (pl. Dayton!) jöttek létre, felgyorsítva ezzel a térség országainak megkésett történelmi átalakulását, a rendszerváltoztatást, a gazdasági lemaradás felszámolását.

• 1999-re - részben már az addig felhalmozódott gyakorlati tapasztalatok alapján is - a Nemzetközi közösség, mindenekelőtt az EU és az USA a térség bajai rendezésének átfogó jellegű koncepcióját hirdet(het)te meg, elindítva útjára a Stabilitási Paktum elnevezésű stratégiai rendezési tervet. Lényege nem több és nem kevesebb, mint a térség országainak fokozatos – felkészültség és érdek alapú – bevonása az euro-atlanti integrációkba. Ennek ugyanis, miként Kelet-Európa más

országai, a térség államai esetében sincs reális alternatívája. Miért érezzük mégis azt, hogy a dolgok nem mennek előre, hogy mintha helyben topognánk? Ennek okát megint csak abban kell keresnünk, hogy a Nyugat nem kellően következetes az egyébként valóban átfogó és alternatíva nélküli stratégiai koncepció végrehajtásában. Sajnos, nem egységes az EU maga sem (és ez valójában a természetes alaphelyzet), és értelemszerűen nem esnek mindenben egybe az USA és az EU térségbeli érdekei. Ami pedig a Balkánon hagyományosan jelen levő nem euro-atlanti tényezőt, Oroszországot illeti, közte, valamint az USA és az EU között sokkal inkább az érdekellentétek, mintsem az érdekegyezések a meghatározóak. Ez a térség is, mint ahogy egész Európa térsége (nem beszélve az északi hemiszféráról, valamint a glóbuszról magáról) mindig is terepe volt és lesz a különböző „nagyhatalmi” játékoknak. Legfeljebb időnként ezek az érdekek nem manifesztálódnak látványos módon, vagy akár egy-egy időszakra háttérbe is szorulhatnak más érdekek mögött, de soha nem fognak megszűnni jelen lenni.

• A Balkánon hagyományosan az európai „hatalmak” vannak jelen, az USA jelenléte időleges és nála ez inkább a globális stratégia része. Közvetlen érdekeltisége múltával hátrébb vonul, mint azt tapasztalhatunk Macedónia esetében. Mindenekelőtt Németországot kell említeni, mint a térség több évszázados gyámját. Ő a legnagyobb befektető, a térségből kiinduló migráció kitüntetett végcélja. A német márka volt hosszú ideig a helyi nem hivatalos tartalékpénz (Boszniában a törvény erejénél fogva is az). Franciaor-

szág a XX. század elején szerzett politikai-kulturális pozícióit jórészt elvesztette, gazdasági befolyása messze elmarad a németekétől. Ma sem játszik vezető szerepet, törekvései jórészt a német befolyás gyengítésére, visszafogására irányulnak. Nagy-Britannia úgyszintén hagyományosan egyensúlyozó szerepet játszik a térségben, gazdaságilag nem túlságosan aktív, bár jelen van. Szintén féltékenyen nézi a német befolyás erősödését. Olaszország a Balkánon valódi „nagyhatalmi” szerepben tetszeleg, jelentős befektető és befolyásoló-gyámolító, különösen az Adria-parti térségben. Oroszország inkább saját hatalmi aspirációit éli ki a térségben, mintsem reális befolyásolási potenciállal bíró ország. A szerb-orosz barátkozás fénykorában, Milošević alatt sem gondolta a szerb elit komolyan, hogy az ország szekerét tartósan az oroszokhoz kösse, onnan ugyanis nem remélhette a Szerbiának oly szükséges technológiai, pénzügyi, gazdasági segítség érkezését. Szerbiában (pontosabban: itt is!) a háború legembargósabb éveiben is Németország maradt a legfontosabb gazdasági-kereskedelmi partner! Ma a „nagyhatalmak” jellemzően nem külön-külön, hanem az általuk működtetett integrációkon keresztül vannak jelen, bár a „nagyhatalmi koncert”, lásd Kontakt Csoport mint hagyomány még tetten érhető. Napjainkra – helyesen - előtérbe került az EU (gazdasági szempontok) és a NATO (biztonság, stabilitás) szerepe, fellépése.

- A nemzetközi közösség részéről az utóbbi években kibontakoztatott válságkezelési mechanizmusok adekvátabbak, mint korábban, miközben sok még a

probléma, a kérdőjel. A távlati cél – mint már utaltunk rá – világos: ilyen vagy olyan formában, de a térség országai is az EU és a NATO vonzáskörzetébe fognak tartozni. Ekörül semmilyen kétértelműség nincs, mivel a hosszú távú érdekek az összes érintett részéről egybeesnek. Minden térségbeli ország lakossága és elitje a fejlett és gazdag világhoz akar tartozni, beleértve az urbánus, kereskedő (ha tetszik: merkantil-globalista) hagyományokat ápoló elvilágiasodott vagy éppen laikus „muzulmánokat”, azaz a „bosnyákokat”. E tekintetben igazán kevés a kivétel (Milošević és szűkebb köre, egyes iszlám fundamentalista csoportok tartoztak-tartoznak ide). Konfliktus abból adódik, hogy a felzárkózást az érintettek irreálisan gyors ütemben kívánják abszolválni, miközben nem vesznek tudomást sem arról, hogy lemaradásba kerültek (a korábban gyakran lenézett szomszédok - Magyarország, Csehország stb. elhúztak mellettük), megszűnt korábbi, jugoszláv idők-béli előnyük, sem arról, hogy nem tudnak úgy integrálódni, ha tudomást sem vesznek a közvetlen szomszédaikról, azokról, akikkel eddig háborúztak. Horvátország-Nyugat, Szerbia-Nyugat, Albánia-Nyugat stb. együttműködést erőltetnek, gyakran tudomást nem véve a gazdaság, a kereskedelem, a közlekedés, a pénzügyi folyamatok alapvető törvényszerűségeiről, internacionális voltáról. Tény az is, hogy az EU még nem döntötte el végérvényesen, hogy milyen intenzitással lásson hozzá a térség gazdasági rendbetételéhez. Úgy tűnik, nem ez számára a legégetőbb feladat, az integrációs mechanizmusokat csak alapjáraton működteti. Inkább arra igyekszik rávenni – eddig kevés

sikerrel – a helyi „főnököket”, hogy indítsák be a kistérségi gazdasági integrációs folyamatokat.

- Azokban az országokban, ahol egyelőre nem érett meg a helyzet az önfenntartó politikai-gazdasági folyamatok számára, ott a nemzetközi közösség – jobb híján – a kisebbik rosszat választotta: katonailag és gazdaságilag megszállta ezen országokat, hogy ne következessen be az ennél is rosszabb, a fegyveres harc újbóli kitörése. A protektorátus azonban amilyen jó választásnak bizonyul(ha)t rövidtávon, olyan problematikus már közép- és hosszútávon, amint azt a boszniai események is tanúsítják. A kérdés, mint mindig, itt is a mérték. Meddig kell és lehet ignorálni a helyi eliteket? Mely elitek nyerhetők meg szövetségesként? Mikor és milyen ütemben kell és lehet átadni a hatalmat a helyieknek? Milyen erővel kell a helyszínen maradni? És a kérdések még folytathatóak. Úgy tűnik, hogy ezt a dilemmát a nemzetközi közösség még nem képes feloldani, bár a térségbeli gyakorlat e tekintetben tartalmaz pozitív tapasztalatokat is: lásd Kelet-Szlavónia, az UNTAES esetét.

- Az előzőekből következik az is, hogy nincs alternatívája a térségben az ún. nyugati értékek adaptálásának sem. Nem lehet szó „klubtagságról”, ha a jelentkező nem hajlandó elfogadni a klub játékszabályait. Természetesen ez nem jelenti, nem szabad, hogy jelentse a helyi sajátosságok, a helyi értékek, a bizánci folklór teljes eltűnését, megszüntetését. De más értékrend bevezetése, mint ami egész Európában érvényesül, nem jöhet szóba. Hozzá kell tenni, hogy nem pusztán valami kívülről erőltetett, a térség népei számára teljesen

idegen értékrendről van szó. Görögország felzárkózásának példája pl. ösztönző lehet. De a volt Jugoszlávia lakosai is nálunk, magyaroknál sokkal hamarabb ismerkedhettek meg Nyugat-Európa hétköznapijaival, munkakultúrájával, szokásaival, értékeivel, társadalmi-gazdasági gyakorlatával, és sajátíthatták el tömegesen (mint vendégmunkások, turisták) ezeket. Maga Jugoszlávia is sokkal nyitottabb volt a nyugati értékek felé, mint a többi kelet-európai ún. „szocialista” ország, megjelenhettek nemcsak a kortárs nyugati irodalom reprezentánsai, hanem a nálunk (is) betiltott és csak szamizdatban terjesztett nyugati konzervatív és baloldali társadalomelméleti, filozófiai, közgazdaság-elméleti szerzők; a szellemi élet összességében sokkal liberálisabb atmoszférájú volt. Természetesen, az olyan közegben, mint Albánia, ennél sokkal nehezebb lesz elfogadtatni az ún. nyugati értékrendet, bár az albánok történelme kiváló alkalmazkodó képességükről tesz tanúságot.

- A nemzetközi közösségnek már csak azért is a térségben kell maradnia még egy belátható idődimenzióban, mivel legalábbis egyelőre, maguk a helyiek nem jeleskednek – tisztelet a kivételnek – a problémák kompromisszumos megoldásának kimunkálásában. Megint csak a mérték a döntő tényező. A nemzetközi közösség részéről alkalmazott kényszerítő intézkedések egy darabig igazolhatóak, eredményesnek bizonyultak-bizonyulhatnak. Van azonban egy láthatatlan vonal, amin túllépve a nemzetközi beavatkozás ellentétjébe csap(hat) át, egységbe kovácsol(hat)ja az egyébként egymással szemben álló feleket, s valameny-

nyien a Nyugat ellen fordul(hat)nak. A jutalmazás és büntetés pedagógiáját tehát óvatosan, körültekintően kell alkalmazni. Meg kell találni, bármilyen nehéz is, azt a pillanatot, amikor a helyi ügyek vitele, s vele együtt a felelősség is átruházható a helyiekre. A türelem és az empátia lehetnek csak a kulcsszavak, miközben következetesen támaszkodni kell a térség történelmének pozitív hagyományaira is. A Balkán történelme ugyanis nem kizárólag háborúk, népiirtások sora, rövidebb-hosszabb békés, építő korszakok is voltak, legutóbb – mint tudjuk - 1945-től 1990-ig.

- Összefoglalva a fentieket: világos, hogy egyelőre nem beszélhetünk visszafordíthatatlan pozitív folyamatokról, tartós stabilitásról (elég, ha csak a közelmúltban bekövetkezett szerb államcsíny-kísérletre utalunk). Ezek megteremtése most a legsürgetőbb feladat. Ez Európa felelőssége, már ha továbbra is biztosítani akarja-akarjuk a békés prosperálás hosszú, immár több emberöltőn átnyúló időszakának, a folyamatos gyarapodásnak a további feltételeit. Ugyanis nem maradhat a Balkánon, Európa közepén tűzfészek! Átfogó, a konfliktust lezáró konferenciára a későbbiek során, amikor már megteremtődtek a tartós kibontakozás feltételei, szükség lehet, talán lesz is. Ennek a konferenciának, hasonlóan a Helsink Folyamathoz, a térség legalapvetőbb viszonyait kell rendezni: a határokat, az egymásközi viszonyok játékszabályait, a politikai, államközi, biztonságpolitikai, katonai-bizalomerosztó, gazdasági együttműködés kereteit, az egyes kisebbségek jogait, a számukra biztosított autonómiákat stb. Fontos leszögezni, hogy alapvetően nem lehet szó az

egész Európára érvényes játékszabályok felrúgásáról, attól különböző helyi rend kialakításáról. Jelenleg egy ilyen Balkán-konferenciát a térség országainak túlnyomó többsége és a Nyugat meghatározó államai egyaránt nem támogatnak. A konferencia összehívására irányuló korábbi orosz erőfeszítések a meglévő status quo - a köztes állapot - konzerválását, az orosz befolyás intézményesítését szolgálták volna. A Stabilitási Paktumot életre hívó nemzetközi tanácskozás egyébként felfogható akár az átfogó Balkán-konferencia előfutáraként is. Az ott elért eredmények, a felvázolt keretek azonban ma még nagyon törékenyek, így időre van szükség megszilárdulásukhoz, a tartós pozitív folyamatok megerősödéséhez.

- Mindez szinte meg is határozza a hosszabb távú rendezés lehetséges elméleti menetrendjét:

Először is az akut válsággócokat kell felszámolni. Meg kell teremteni a politikai, gazdasági stb. kibontakozás feltételeit mind nemzetközi mind az adott országokon belüli szöveggörnyezetben (ilyen volt pl. Milošević megbuktatása, a maffia megrendszabályozása Szerbiában, vagy korábban az új alkotmány kidolgozása Macedóniában).

El kell indítani a korábban egymással hadban, perben-haragban álló államok közötti együttműködési folyamatokat.

Meg kell teremteni a gazdasági újjáépítéshez és fejlesztésekhez szükséges környezetet, biztosítani kell az ehhez szükséges nemzetközi hozzájárulást.

Lépésről lépésre ki kell alakítani az EU-hoz és a NATO-hoz való közeledés játékszabályait, az integrá-

lódás előfeltételeit. Csak ezeket a lépéseket követheti, mintegy zárhatja le az átfogó Balkán-konferencia. Meglehet, ha a fentiek mind megvalósulnak, nem is lesz szükség egy külön a balkáni térséget szabályozó európai rendezési keretre.

- Ami a magyar érdekeket illeti a rendezési folyamatban, azt lehet mondani, hogy könnyű helyzetben vagyunk. Nevezetesen: nem lehet más nemzeti érdekünk, mint a fentiekben leírt folyamatok tevékeny elősegítése, a tartós rendezéshez való hozzájárulás. Nem szabad elfogultnak lennünk, számunkra minden szomszéd nép helyzeténél fogva kiemelt, ha úgy tetszik stratégiai partner! Nem lehet más célunk, mint az egyenrangú, egyenjogú együttműködés ezekkel a népekkel és országokkal. Nem szabad visszaélnünk pillanatnyi és nagyon relatív előnyünkkel a modernizációs, euro-atlanti integrációs folyamatban. Mindig szemünk előtt kell, hogy lebegjen: csak egy vagyunk a sok kis kelet-európai nép közül, nem élvezünk kitüntetett helyzetet az EU meghatározó tényezői előtt. Értékünk annyi - nem több és nem kevesebb - mint hogy miként vagyunk képesek hozzájárulni az összeurópai békéhez, stabilitáshoz és gyarapodáshoz. Valódi regionális „erőnk” ez a készségünk és ez irányú erőfeszítéseink tudják egyedül megalapozni, egyben hitelessé tenni. Úgy a Nyugaton, mint a Keleten egyazon mérce alapján ítélnék meg bennünket: mennyire vagyunk megbízható, kiszámítható, hasznos tagjai az európai, a szövetségi rendszereknek, a partner-kapcsolatoknak.

- Ebből következően multilaterális szinten továbbra is aktívan részt kell vennünk nemcsak a közös dönté-

sekben, hanem az erőfeszítésekben is. Kevésbé vagyunk hitelesek, ha pl. nem tudjuk a velünk szomszédos balkáni térségben adott esetben akár civil, akár katonai – szövetségesi kötelezettségeinkből fakadó – jelenlétünket biztosítani. Nem remélhetjük a térség gazdasági újjáépítéséből, privatizációs folyamataiból való nagyobb arányú részesedésünket, ha mi magunk nem vagyunk készek a jelenleginél jelentősebb mértékű áldozatvállalásra a gazdasági segítségnyújtás terén is. Nem folytathatunk kettős politikát az emberikisebbségi jogok terén sem: ha pl. 12 éve nem tudjuk, nem vagyunk képesek megoldani a hazai kisebbségek parlamenti képviselőjének ügyét, követeléseink a velünk szomszédos államokban élő magyar kisebbség jogainak folyamatos bővítésével kapcsolatosan nem tűnnek a világ szemében hitelesnek, ha mi magunk meg is vagyunk győződve arról, hogy esetükben mégoly régi tartozások kiegyenlítéséről és jogos igények kielégítéséről is van szó. Legfőképpen: nyitnunk kell a szomszédaink felé a szellemi életben is. Biztosítani kell annak az intézményes kereteit (s ezt csak az állam képes biztosítani), hogy alapfokon már az általános iskolában, magasabb szinten pedig a közép- és felsőoktatásban a magyar értelmiségi utánpótlás megismerhesse a szomszéd népek kultúráját, nyelvét, zenéjét, hagyományait stb. Fájdalmasan keveset teszünk ennek érdekében, ennél fogva nem is értjük igazán szomszédainkat, mint ahogyan ők sem értenek bennünket, így mindig van és lesz táptalaja a kölcsönös gyanakvásnak, előítéleteknek.

• Mit kellene, illetve lehetne cselekedni a Balkán, s ettől elválaszthatatlanul Magyarország tartós békéjének, stabilitásának, prosperitásának érdekében? Multilaterális szinten együtt kell haladnunk a mainstreammel, az EU és a NATO derékhadával. Minden lehetséges eszközzel támogatni kell a közös erőfeszítéseket, miközben nem szabad megijedni adott esetben a kezdeményező fellépéstől sem. A térségben való magyar jelenlét és érdekérvényesítés hatásos eszköze lehetne pl. az ott tevékenykedő nemzetközi szervezetekben-missziókban (EBESZ, humanitárius szervezetek stb.) való nagyobb arányú szerepvállalás. Kétoldalú kapcsolatainkban arra kell törekednünk, hogy mindenekelőtt a közvetlen balkáni szomszédainkkal, de tágabb értelemben a térség összes országával sokoldalúan fejlesszük azokat, a hangsúlyt a kölcsönösen előnyös gazdasági-kereskedelmi ügyletekre, a kulturális-szellemi kapcsolatok élénkítésére helyezve (megdőbbentő, de tény: egyetlen délszláv utódállamban sincs magyar kulturális intézet, van ahol kulturális tanácsosi hivatal sincs).

• Ezen általános rendezőelvek mellett kapcsolatainkban kiemelkedő szerepet kell biztosítani Horvátországnak és Szerbiának, miközben egyiket a másikkal nem szabad ellensúlyozni, egymás túszaivá tenni. Nem azért kellene a jó magyar-horvát, illetve magyar-szerb kapcsolatok, hogy egymást kiegyensúlyozzák (az ilyen irányú korábbi törekvések nem jártak sikerrel), hanem mert Magyarország jövője külön-külön és együttvéve is nagyban függ e két meghatározó balkáni tényezőhöz fűződő viszonyunktól. Az már csak hab a tortán, ha

kétoldalú kapcsolatainkon keresztül hozzá tudunk járulni az ő kétoldalú kapcsolataik rendeződéséhez - s erre van remény.

- Több területen is van lehetőség az előrelépésre:

A gazdaság terén szükség volna a magyar állam nagyobb és tudatosabb szerepvállalására a magánberuházások garantálójaként, a térségbe irányuló export ösztönzőjeként, kedvező hitelkonstrukciók nyújtójaként (miként Szlovénia tette és teszi, tudatosan törekedve korábbi kereskedelmi pozíciójának, piacának megtartására, illetve legalább részbeni visszaszerzésére).

Szükség volna a meglévő gyér kereskedelemfejlesztési iroda-hálózat fejlesztésére, államilag szponzorált fokozottabb kiépítésére is. Meg kell teremteni a térségbe irányuló magyar segélypolitikát, állami költségvetési garanciákkal.

Igen sokat kell és lehet tenni a kedvezőbb magyarsággép kialakításaért is. Ennek érdekében többek között ösztönözni kell az egyetemközi, akadémiaközi tudományos kapcsolatokat. Tudatos ösztöndíjpolitikába kell kezdeni, megteremtve ezzel hosszabb távon a Magyarországot jól ismerő, velünk rokonszenvező értelmiségi közeget (ennek vannak hagyományai).

Át kell gondolnunk a vízümpolitika terén megtehető lépéseket is. Nem kilépve a már vállalt nemzetközi kötelezettségeink kereteiből, van tere a rugalmasabb gyakorlatnak alacsonyabb vízumdíjak megállapításán, különböző célzott kedvezmények nyújtásán, a konzuli hálózat további diverzifikálásán keresztül.